

SZENT ISTVÁN KIRÁLY
NAGY LEGENDÁJA
(11. SZÁZAD VÉGE)

„Minden jó adomány és minden ajándék felülről van, a világosság Atyjától száll alá.”¹ Mert semminémű jó nem lehet vagy keletkezhet a létező dolgokban Isten odaszálló irgalmának kedvezése nélkül. Az isteni gondviselés szeme ugyanis tetszéssel tekinti a néki szolgáló angyali karok megingathatatlan voltát, de a bukott ember megújódását is kegyes irgalommal szemléli, s előmozdítja, hogy akit megteremtven saját képének² méltóságával ékesített fel, azt megtestesülésének szentsége által csoda módon atyai országának örökösévé tegye. Beteljesedtek hát a pátriárkák és próféták jövendölései a mi Megváltónkban,³ ki megmagyarázhatatlanul szüztől született, a keresztkín szenvedése és a halál elnyerése után harmadnapon feltámadott, tanítványai körében negyven napig tartózkodott, majd szemük láttára hatolt az ég magasába, s természeténél s tehetségénél fogva atyja jobbán nyert helyet, és az atyjától s tőle származó vigasztaló Szentlelket fogadott fiaira⁴ heves érkezésének csodálatos zúgásával kiárasztotta; ez pedig őket tüzes nyelvek

¹ Idézet a Bibliából (Szent Jakab apostol levele 1,17.).

² Utalás a Bibliára „Teremtsünk embert képmásunkra, magunkhoz hasonlóvá” – mondja az Úr (Teremtés könyve 1,26. stb.), valamint: „Újuljatok meg lélekben és érzületben, s öltsetek magatokra az új embert, aki az Istenhez hasonlóvá alkotott, megigazult és valóban szent teremtmény.” (Szent Pál levele az efezusiakhoz 4,23–24.)

³ Utalás a keresztény hitvallásra, amelynek első formáját a niceai zsinaton (325) fogadták el, majd tovább bővítették (például a Szentlélek származásáról szóló, a legendában és az *Intelmek*-ben korszerűen megfogalmazott tanítással); a 11. század óta a misében is mondják: „Hiszek az egy Istenben és mindenható atyában, mennynek és földnek, minden láthatónak és láthatatlannak teremtőjében, és az egy úrban, Jézus Krisztusban, Isten egyszülött fiának, aki az Atyától született..., a mi üdvösségünkért leszállott a mennyből, megtestesült a Szentlélek erejéből, Szűz Máriától emberré lett..., keresztre is feszítették, kínhalált szenvedett és eltemették, harmadnapon feltámadott..., fölment a mennybe, ott az ül az Atyának jobbán... Hiszek a Szentlélekben..., aki az Atyától és a Fiútól származik... ő szólt a próféták szavával...”

⁴ Utalás a Bibliára: „Nem a szolgaság lelkét kaptátok ugyanis, hogy ismét félelemben éljete, hanem a fogadott fiúság Lelkét nyertétek el...” (Szent Pál levele a rómaiaknak 8,15.)

képében minden nyelv tudásával gazdagította, és isteni erejéből a csodatevés jeles képességével csodáltta tette.⁵ Az ő szeretetének hevétől lángra gyúlva, amint Üdvözítőnk korábban meghagyta nekik, az evangélium hirdetésének követségében Isten igéjének magját hintve, az egész világot bejárták.⁶ Némelyikük királyságokat királyostul, némelyikük fejedelemségeket fejedelmestül, némelyikük tartományrészeket és kerületeket helytartóstul és előljáróstul vett rá a keresztény vallás gyakorlására, és a Szentlélek magasra csapó lángjai annyira megszilárdították a földkerekségen az egyetemes egyház alapját, hogy maga Róma is, az egész világ fővárosa, a császári egyeduralommal együtt nyakát Krisztus hite alá hajtva lemondott a hiú tévelygésekről. Nem maradt ország, sem nemzet, hol Krisztus irtalmának valamilyen foganatja nem lett.

Így történt, hogy az éber isteni kegyelem a kárhozát és tudatlanság fiaira,⁷ a faragatlan, kóbor népre, mely nem ismerte fel, hogy Isten teremtése, vagyis hát a Pannónia földjén lakó magyarokra, kegyes pillantással letekintett az égből, hogy akiket az örökkévalóság titkos terve korábban természetes lakóhelyükről napnyugati részekre rendelt a keresztények eltévelyedéseinek megbosszulására, azokat, rendeltetésük ideje már betelván, a hamisság útjáról az igazság ösvényére, az elosztatott homályból az örökkévaló jutalmazás reményére vezesse.

Volt akkor egy Géza nevű fejedelem, a negyedik attól számítva, ki a magyaroknak Pannóniába jövele idején első vezérük volt. Minthogy Jézusban is hitt, hatalmaskodva bánt az övéivel, de irtalmasan s bőkezűen az idegenekkel, kiváltképpen a keresztényekkel; ámbár belesüppedt a pogány életmódba, mégis, a lelki kegyelem fényének közeledtére, figyelmesen kezdett tárgyalni a körös-körül fekvő valamennyi szomszédos tartománnyal a békéről, melyet

⁵ Utalás a Bibliára: Az apostolok „Amikor elérkezett pünkösöd napja, ugyanazon a helyen mindnyájan együtt voltak. Egyszerre olyan zúgás támadt az égből, mintha csak heves szélvész közeledett volna, és egészen betöltötte a házat, ahol egybegyűltek. Majd lángnyelvek lobbantak és szétoszolva leereszkedtek mindegyikükre. Mindannyiukat eltöltötte a Szentlélek, és különböző nyelveken kezdtek beszélni...” (Apostolok cselekedetei 2, 1–4.) Pünkösöd ünnepén, húsvét után az ötvenedik napon éneklük a 11. század óta a *Veni Sancte* (Jöjj, Szentlélek Úristen) kezdetű szekvenciát.

⁶ Utalás a Bibliára: Jézus így szólt a tanítványaihoz: „Menjete tehát, tegyétek tanítványommá mind a népeket!” (Evangélium Máté szerint 28, 19.) És „Menjete el az egész világra, és hirdessétek az evangéliumot minden teremtménynek.” (Evangélium Márk szerint 16, 15.) Ezen alapul a keresztény egyház hithirdetése, amelynek fő formája a prédikáció (hithirdetés), azaz bibliai helyek magyarázata, oktató, védő- és gyászbeszéd.

⁷ Utalás a Bibliára: Jézus így szólt az Atyához: „Megőriztem őket, senki más nem vett el közülük, csak a kárhozát fia” (ti. Júdás). (Evangélium János szerint 17, 12.)

korábban sohasem kedvelt; úgyhogy már ebből felismerhető, kinek fiává vágyott válni, Üdvözítőnknek az evangéliumban mondott szavai szerint: „Boldogok a békességben élők, mert Isten fiainak hívják majd őket.”⁸ Ezenfelül elrendelte, hogy a többi keresztényt, ki királyságába be akar lépni, a vendégbarátság és a biztonság kegyében részesítsék, felhatalmazta a papokat és a szerzeteseket, hogy elébe járuljanak, szíves örömet hallgatta meg őket, kedvet lelven abban, hogy az igaz hitnek keble kertjébe vetett magja kicsírázik.

Minek szaporítsam a szót? Eljött az égben rendelt idő, háza népével együtt hitt és megkeresztelkedett, megfogadván, hogy minden uralma alá vetett alattvalóját a keresztény hit szolgálatába állítja.

Mivel pedig igen sok gondot okozott neki a lázadók megzabolázása, a szentségtörő szokások lerontása, és hogy püspökségeket alapítson hite szerint a szentegyház javára, egy éjjel csodálatos látomással vigasztalta meg az Úr, gyönyörű külsejű ifjat állított elébe, aki így szólt hozzá: „Béke veled, Krisztus választotta, megparancsolom, hogy szűnjenek meg gondjaid. Nem néked adatott meg véghezvinni, amit eszedben forgatsz, mert kezedet emberi vér szennyezi be.”⁹ Tőled származik a születendő fiú, kire az Úr mindezek elrendezését az isteni gondviselés terveinek megfelelően rábízta. Ő az Úrtól választott királyoknak egyike lesz, a földi élet koronáját majd az örökkévalóval fogja felcserélni. Mindamellet a lelki követségben hozzád küldendő férfit tisztességgel fogadd, ha befogadtad, megtiszteljed, rettegve a fenyegető kárhozattól és elragadva a kiapadhatatlan remény szerelmétől, mely meg nem téveszt, intelmeit hűséges szívvel, nem színlelt helyesléssel hallgasd.”

Hogy felserkent a fejedelem, a megdöbbenő látomást előbb magában, majd Krisztus híveivel és az övéivel meghányta-vetette, Istennek kitárt karokkal a földre borulva alázatosan hálát adott, s könnyeket ontva ajánlotta magát és fejedelemségét születendő fiával együtt annak őrizetébe, aki nem alszik, s nem is pihen.¹⁰ Miközben pedig az Istentől megjövendölt férfiún töpreng, jelentik neki, hogy boldog Adalbert,¹¹ a cseh egyház főpapja úton

⁸ Idézet a Bibliából (Evangélium Máté szerint 5, 9.).

⁹ Utalás a Bibliára: „...a ti gonoszságaitok ütöttek szakadékot köztetek és Istenetek között. Bűneitek fedik el az arcát elöletek, hogy ne hallgasson meg benneteket. Mert kezetek vértől szennyes, ujjaitok meg gonoszságtól.” (Izajás jövendölése 59, 2–3.)

¹⁰ Utalás a Bibliára: „A segítség az Úrtól jön, ... Lám, *nem alszik, nem pihen*, aki őrséget áll Izrael felett.” (Zsoltárok könyve 121, 2–4.)

¹¹ Szent Adalbert 955 után született előkelő cseh családból. 983-ban prágai püspök lett, majd 989-ben Rómába menekült. 994-ben azonban visszatért Prágába, de onnan

van hozzá az ő megtérítésére és az őszinte hit¹² előmozdítására, hogy dicsőítő áldozattal áldozzon az Űristennek.¹³ Elmondhatatlan öröm támadt Krisztus új katonáiban, a vezér híveivel Krisztus apródja elé vonult, tisztességgel fogadta, és ahogy a látomás intette, Isten félelme és szeretete miatt minden módon kimutatta neki, hogy engedelmes gyermek¹⁴ lesz.

Így hát a fejedelem parancsára a zabolátlan nép mindenünnen összegyűlik, a szent püspök szüntelenül tanít, téríti és kereszteni az ország fiait, sok helyen egyházakat alapít. A világosság, mely megvilágosít minden embert,¹⁵ elűzvéen a sötétséget, elkezdett Magyarországon fényleni, és beteljesedtek a próféta szavai, ki így szólt: „A pogányok népe, amely sötétben jár, nagy fényességet lát.”¹⁶ A láthatatlan világosság világossága Krisztus, kinek megpillantását a pogányok akkor érdemlik meg, mikor megtérve a sötétségből hiszik, hogy ő a valóságos fény, valóságos Isten és ember.

Közben megszületett a fejedelem Istentől megjövendölt fia, akit a próféta szerint ismert az Űr, még mielőtt a méhben megfogant volna.¹⁷ Ezt Isten kedveltje, Adalbert püspök, hite őszinteségéért a keresztség fehér ruhájába öltöztette, és lelki gyámola lett. Akkor az István nevet kapta; hisszük, hogy Isten is ezt akarta, mert ami „István” a görög nyelvben, „koronázott” a latin beszédben. Mivelhogy Isten azt óhajtotta, hogy viselje e világban is a királyi hatalmat, s a jövőben váltsa fel az örökké tartó boldogság koronájával, kijelölte őt az örök, el nem múló dicsőség elnyerésére. Nőtt a gyermek gyámolítva a királyi

Magyarországon át kénytelen volt ismét Rómába menekülni. Innen Franciaországon és Németországon át Lengyelországba ment, s ott monostort alapított. Ezután a Visztula torkolatánál térítette a pogány poroszokat a keresztény hitre, ahogy az életrajzírója mondja róla: „*Sok fiat szült Krisztusnak.*” Térítómunkája közben 997-ben vértanúhalált szenvedett.

¹² Utalás a Bibliára: „Mert jól emlékszem *őszinte hitedre...*” – írja Szent Pál Timóteusnak a második levelében (1,5).

¹³ Utalás a Bibliára: „Te [az Űr] oldottad meg bilincseimet, *dicsőítő áldozatot* mutatok be neked.” (Zsoltárok könyve 116, 16–17.). Valamint: Jézus által „mutassuk be az Istennek szüntelenül a *dicséret áldozatát.*” (Szent Pál levele a zsidóknak 13, 15.)

¹⁴ Utalás a Bibliára: „Mivel *engedelmes gyermekek* vagytok, életeteket ne szabjátok múltbéli vágyaitokhoz...” (Szent Péter első levele 1, 14.)

¹⁵ Utalás a Bibliára: „(Az Ige) volt az igazi *világosság, amely minden embert megvilágosít.*” (Evangélium János szerint 1, 9.)

¹⁶ Idézet a Bibliából: „*A nép, amely sötétben jár, nagy fényességet lát*” (Izajás jövendölése 9, 1.)

¹⁷ Utalás a Bibliára: „Így szólt hozzám az Űr: »Mielőtt megalkottalak anyád *méhében*, már *ismertelek*; mielőtt megszülettél volna, *fölszenteltelek*, és prófétaul rendeltelek a nemzetek javára.«” (Jeremiás jövendölése 1, 4–5.)

nevelésben, átlábalta a kisedéveket, s miután a serdülőkor első lépcsőfokán átlépett, apja összehívta Magyarország főembereit és az utánuk következő rendet; a közös tárgyalás tanácsa szerint fiát, Istvánt a nép élére állította, hogy uralkodjék őutána, és ennek megerősítésére mindet külön-külön megeskette. Ezek után betelvéen napjai, az Úr megtestesülésének 997. esztendejében e világ haszontalan viszontagságait égi örömmel cserélte fel. És ugyanazon évben boldog Adalbert püspök Isten igéjének hirdetése végett porosz földre lépett, majd ugyanott a vértanúság pálmájával koszorúztatott meg.

Mikor aztán a pannóniai királyság a boldog ifjú bólintását leste, ő a környező tartományok népeivel kötött békét hűségesen megerősítette, hogy amit elméjében forgatott, a kereszténység zsenge ültetvényében¹⁸ annál bátrabban hajthassa végre. De minden jónak ellensége, az irigységgel és gonoszsággal teljes ördög, hogy Krisztus apródjának szent szándékát szétzilálja, belháborút támasztott ellene; az ő sugallatára vonakodott a pogány nép nyakát a keresztény hit igájába hajtani, s azon mesterkedett, hogy főembereivel együtt kivonja magát uralma alól. Mindezeket a dicsőséges kereszt jelének pártfogásával, Isten szülőanyja, az Örök Szűz Mária érdemeinek oltalmával Isten kedveltje, Márton főpap és Szent György vértanú¹⁹ zászlaja alatt, vezéreik megölése után csakhamar szolgálatába hajtotta, a kereszttség vizében megfürösztötte, és hűséges papok által osztván az üdvösség intelmeit, az egy Isten imádni kényszerítette.

Miután Krisztus katonája legyőzte az ellenséget, lelki örömmel eltelve elhatározta, hogy minden képességét és minden szándékát az evangélium melegágyává teszi. Alamizsnálkodással és imádkozással töltve idejét gyakran borult a szentegyház padlójára, s könnyeit hullatva bízta Isten akaratára tervének teljeseését, hogy az, aki az Úr nélkül mit se tudna tenni, ha az Ő rendelésének betöltése segíti, a kitervelt jót erényes kezdeményezésekkel véghezvihesse. Ennek a megkezdéséhez és beteljesítéséhez azonban szükségesnek tartván Krisztus híveinek tanácsát, követekkel és levelekkel mindenfelé hírül adta kívánságát. Erre sok pap és egyházi személy, kit

¹⁸ Utalás a Bibliára: „Fiaink legyenek, mint az [zsenge] ültetvény, amely fiatalon nagyra nő.” (Zsoltárok könyve 144, 12.)

¹⁹ Szent György Diocletianus császár katonája, Kappadóciában szolgált. Amikor megkezdődött a keresztényüldözés, maga is keresztény lévén, lemondott katonai rangjáról. 303-ban vértanúhalált halt. A keresztény katona és lovag példaképe, legendáiban sok a ráragadt mesés elem (például a sárkányölés, amely a 11. században került be a legendájába), s az újabb kutatások szerint tagadják, hogy élt. Ünnepe április 24-én van.

a vigasztaló Szentlélek ösztökél, úgy határoz, hogy elhagyva székhelyét, vándorútra kél; apátok és szerzetesek semmi tulajdont sem kívánva csupán arra vágytak, hogy ilyen mélyen vallásos fejedelem oltalmában szabályaik szerint éljenek. Köztük jött a vallásos életű Asrik²⁰ atya tanítványaival, akik közül egy Bonifác nevűt Asrik atya helyére neveztek ki apátnak: mikor a boldog király igehirdetés végett Magyarország alsó részeibe küldte, nyakán egy kard megsebesítette, s bár élt ezután is, a vértanúság dicsőségét el nem veszítette. Érkezett két másik is a lengyelek földjéről, kik elmélkedésre a remeteéletet választották, egyikük, név szerint András, hitvallásának érdeme miatt az angyalok kórusába vétetett fel, melyről az Úr általa művelt csodajelei tanúskodnak; a másik, Benedek, Krisztusért ontotta véréét, s ezért csodálatosan megkoszorúztatott.

Miután Asrik apátot övéivel együtt tisztelettel befogadták, a Vas-hegy lábánál egy Szent Benedek atyáról elnevezett kolostort építtek,²¹ ahol mindmáig virul a szerzetesi gyülekezet a Regula rendjében, s mivel bővelkedik a fenntartásához kellő múlandó javakban, nincs másra szüksége, csak arra, hogy az övéi és mások lábát az evangélium szerint megmosogassa.²²

Ezekkel tanácskozott Isten szolgálja, a legkeresztényibb fejedelem, olykor közösen mindenkkel, olykor egyenként egyesekkel, majd tartományait tíz püspökségre osztotta, az esztergomi egyházat a római apostoli szék helybenhagyásával és egyetértésével a többiek fejévé és felügyelőjévé tette.²³

²⁰ Asriknak nevezik 1012-ben a bambergi Szent Péter-egyház fölszentelésén részt vevő magyar érseket. Ezt megelőzően 1007-ben a frankfurti zsinaton vett részt magyar érsek: Anasztáz. Hihetőleg – ahogy Hartvik állítja – egy és ugyanazon személyt takar a két név. Asrik-Anasztáz pályája Szent Adalbert mellett indult. Lengyelországból Magyarországra, Szent Istvánhoz jött, és ő a király követe II. Szilveszter pápánál (993–1003). A pápától koronával tér vissza. A hamis pannonhalmi alapítólevél szerint Anasztáz apát volt a monostorban, a *Gellért-legenda* szerint pedig pécsvárad apát volt, amikor Gellért hozzánk érkezett.

²¹ A Vas-hegy lábánál létesített bencés apátság a váradi (ma: Pécsvárad) apátság. Hamis alapítólevele szerint 1015-ben alapították. 1038-ban szentelték fel templomát.

²² Húsvét előtti (nagy)csütörtökön az utolsó vacsorára való emlékezésül végzik a lábmosást. A Biblia szerint ugyanis Jézus „vizet öntött egy mosdótálba, majd hozzáfogott, hogy sorra megmossa s a derekára kötött kendővel megtörölje tanítványainak a lábát”. A lábmosás után pedig így szólt: „Új parancsot [= mandatum, innen a szertartás latin neve] adok nektek: Szeressétek egymást! Amint én szeretlek benneteket, úgy szeressétek ti is egymást.” (Evangélium János szerint 13, 5 és 34.)

²³ A magyarországi egyházi szervezet alapjait Szent István rakta le azzal, hogy tíz egyházmegyét alapított. Székhelyük Esztergom (érseke a magyarországi egyház feje); ez alá

Az említett tiszteletreméltó Asrik apátot a főpapi méltóság süvegével ékesítve kánoni választással ennek élére helyezte, s a többi székét az ő tanácsára más-más atya gondjaira és őrizetére bízta. Mindenfelé megvetik a szent házak alapjait, emelik a kanonokok klastromait, virágzásnak indulnak a szerzetesi regulában élő közösségek. Mindenfelől özönlenek Istennek szolgálói, kikben vágyat ébresztett az oly igen bőkezű fejedelem kegyes vendégfogadásának vigasza.

És mert Pannónia dicsőségére ott született a boldog Márton főpap, s az ő érdemeinek oltalmában aratott győzelmet ellenségein a Krisztushoz hű király – mint már mondtunk –, azért a király tanácsot tartván Isten kedveltjeivel, a Szent-hegynek mondott helyen, a szent püspök telke mellett, az ő nevére monostort épített, birtokkal, javadalmakkal és minden szükséges egyébbel gazdagította, s a közbenjárásával legyőzötteken tizedet véve a püspökségekhez hasonlatossá tette.

Atyja halála után az ötödik évben – így akarta az isteni kegyelem – elhozták az apostoli áldás levelét, s miközben a püspökök és a papság, az ispánok és a nép egybehangzó magasztalásukat fennen kiáltották, Isten kedveltje, István, királlyá választott, s az olajkenettel felkenve a királyi méltóság diadémájával szerencsésen megkoronáztatott. Hogy az uralkodói rang jelének elnyerése után milyen életű s ítéletű férfi volt, megvilágítja a püspökökkel és Magyarország főembereivel együtt kibocsátott törvénykönyve, melyben tudniillik megszerkesztette minden ártalomnak ellenmértét. És mert úgy tetszett neki, hogy a békének, mellyel Krisztus fűzte egybe a világot, legyen fia,²⁴ el nem múló kötés aláírásával utódainak szigorúan meghagyta: senki köztük

tartozik: Veszprém, Győr, Pécs, Eger és Vác, továbbá: Kalocsa (csak a 11. század derekától érsekség), ez alá tartozik Gyulafehérvár (románul: Alba Iulia), Csanád (korábban: Marosvár, ma: Őschanád, románul: Cenadul Vechiu) és Bihar. László király Biharról áttelepítette Váradra (Nagyvárad, románul: Oradea) a püspöki székhelyet és Zágrábban (horvátul: Zagreb) új püspökséget alapított, s Kalocsa alá rendelte. A Kálmán király korában alapított nyitrai püspökség Esztergom joghatósága alá került. 1229-ben pedig Ugrin kalocsai érsek hozta létre a szerémi püspökséget; ennek a tatárjárás utáni székhelye a szerémi Szent Ireneus-monostor Száva-szentdemeter (Sremska Mitrovica, Jugoszlávia) mellett volt. A 11. század vége óta tudunk róla, hogy az egyházmegyéken belül kisebb igazgatási egységek, esperességek vannak.

²⁴ Utalás a Bibliára: Mikor Jézus elküldte hetvenkét tanítványát, hogy hirdessék az evangéliumot, akkor ezt a tanácsot adta nekik: „Ha betértek egy házba, először ezt mondjátok: Békesség e háznak! Ha *békesség fia* lakik ott, rászáll békességetek, ha nem, viasszaszáll rátok.” (Evangélium Lukács szerint 10, 5–6.)

ellenségként más földjét ne támadja, törvényes vizsgálat nélkül ellenfelét ne bántsa, az özvegyeket és árvákat senki se nyomorgassa.

Királyságának sorsául pedig, de kivált sarjadékának szaporításáért a római császári méltóságot viselő, szelid erkölcsi miatt jámbornak nevezett Henrik hűgát, név szerint Gizellát vette házastársul, kit miután olajkenettel felkentek, a korona viselésében társának ismert el. Hogy ez Isten tiszteletének csinosításában miképp viselkedett, az Istennek szolgálók gyülekezetei iránt mely buzgónak s jótevőnek mutatkozott, arról a mai napig tanúskodnak számos egyházi keresztszei, edényei és csodálatos mesterséggel készített vagy szőtt oltári ékességei. Mindenekelőtt pedig a veszprémi püspökség egyháza, melyet alapkövétől kezdve minden Isten szolgálatához szükséges arany- vagy ezüstneművel és sokféle ruhával felékesített.

Magá a király a nemrég alapított püspökségeket az apátságokkal egyetemben majorságokkal, udvarházakkal, szolgálkkal és javadalmakkal királyilag felruházta, keresztekkel, edényekkel és az istentisztelethez járó más eszközökkel – aszerint, hogy mire volt külön-külön szükségük – kielégítően felszerelte. A szerzetesek életét és közösségét hol mások útján, hol személyesen fürkészve gondosan megvizsgálta, a lankadókat kárhóztatta, az ébereket szeretetébe fogadta, s a kanonokok szolgálatát Krisztus és az egyház biznysága alapján a püspökök gondjára bízta; az apostol szerint: mindenkinek mindene lett, hogy mindenkit megnyerjen.²⁵

Ez a férfiú hívő volt, minden cselekedetét teljesen Istennek szentelte, fogadalom s felajánlás útján szüntelen imáiban magát és királyságát az örök-szűz istenanya, Mária gyámsága alá helyezte, kinek tisztelete s dicsősége a magyarok közt oly nevezetes, hogy nyelvükön még e szűz mennybevitelének ünnepét is, tulajdonnévének hozzátétele nélkül, csak Királyné napjának emlegetik.²⁶ És hogy könyörületet oltalmát még inkább elnyerhesse, magában a királyi székvárosban, melyet Fehérvárnak mondanak, ugyanezen örökké

²⁵ Utalás a Bibliára: „A gyöngék közt gyöngé lettem, *hogy megnyerjem a gyöngéket. Mindenkinek mindene lettem, hogy mindenkit üdvözítsek.*” (Szent Pál első levele a korintusiaknak 9, 22.)

²⁶ Szűz Mária magyar neve: Boldogasszony. Asszony szavunkat az iráni nyelvből kölcsönöztük, s eredeti jelentése: királyné. Királynét jelent *úrno* szavunk is, és az *úr* szó eredetileg a királyt jelentette. Boldogasszony ünnepe több is van. A legjelentősebbek: Nagyboldogasszony, vagyis Szűz Mária mennybevitelének ünnepe (augusztus 15.), Kisasszony napja, azaz Szűz Mária születésnapja (szeptember 8.), Gyertyaszentelő Boldogasszony, vagyis Szűz Mária megtisztulásának (purifikáció) ünnepe (február 2.) és Gyümölcsoltó Boldogasszony, az angyali üdvözlés ünnepe (március 25.).

Szűz dicsőségére és nevére híres és hatalmas, csodálatos mívű bazilikát kezdett építtetni, a kórus falán tarka vésetekkel, márványlapokból kirakott padlóval. Aki ezt látta, szavaink igazságáról tanúságot tehet:²⁷ számtalan fajta miseruha, oltárdísz es más ékesség van ott, az oltárok körül több színaranyból kalapált tábla, melyekbe a legdrágább kövek sorozatait foglalták; Krisztus asztala fölöött csodálatos mívű cibórium emelkedik, a kincseskamra mindenféle-fajta kristály-, ónix-, arany-, ezüstedénnyel színültig rakva.

Már akkor eltökélte Isten fia, hogy mindazt, ami je van, s amit megszerezhet, Krisztusnak ajánlja, kitől adományul nyerte, hogy aki őt az e világi dicsőségre és tiszteletre méltóvá tette, az égi ország lakói közé kegyesen felvenni méltassa.

Olvassuk az apostolokról írt jövendölésben:

Végig a földön szárnyal a szavuk,
a világ végéig elhat szózatuk.²⁸

Ez a mondás áll nemcsak a tizenkettőre, hanem mindenkire, akit Isten az evangéliumot hirdetni küldött, akinek hite, szavai és erkölce révén gyarapodott az egyház. Ezek között nem a legkisebbnek tartják ama leginkább keresztényt: jóakarátának és művének híre, melyet az egyházak építésében saját hatáskörében szerzett, messze fekvő, igen híres földeket bejárt. Szerzeteskolostort alapított ugyanis Jeruzsálemben, abban a városban, ahol Krisztus emberi természete szerint tartózkodott, bőséges mindennapi eleséget szolgáltató majorságokkal és szőlőkkel gazdagította. A világ fejében, Rómában is, István első vértanú nevére tizenkét kanonokból álló, minden tartozékkal bővelkedő gyülekezetet állított, és egy kőfallal körülkerített telepet házakkal és vendégfogadókkal azon magyaroknak, akik imádkozás végett felkeresik az apostolok fejedelmének, boldog Péternek küszöbét.²⁹ Még a királyi várost, Konstantinápolyt sem fosztotta meg ajándékozó jótéteményeitől, csodálatos

²⁷ Utalás a Bibliára: Jézus halálát „Aki látta, az tett róla tanúságot, és igaz a tanúsága.” (Evangélium János szerint 19, 35.)

²⁸ Idézet a Bibliából (Szent Pál levele a rómaiaknak 10, 18. és Zsoltárok könyve 9, 5.).

²⁹ Szent Péter apostolt tette Krisztus meg az egyház látható fejének (Evangélium Máté szerint 16, 18.). Péter apostol Rómában működött, ő az első római püspök s az első pápa. Őt nevezik apostolfejedelmnek. A római zarándoklat, az apostolok küszöbéhez, egyúttal hűségnyilatkozat Szent Péter utódja, a mindenkori pápa mellett. Ünnepe június 29-én van.

művészettel épült templomot adományozván minden hozzávalóval. Méltán nyerte hát el birodalma határain belül az apostol nevét, mert noha az evangélium hirdetésének tisztét ő maga el nem vállalta, a hit hirdetőinek, mint vezérük és felügyelőjük, megteremtette a gyámolítás és gondoskodás vigaszát.

Az égi irgalom valamennyi jótéteménye közül, melyhez a boldog király isteni végzésből jutott, mindenekelőtt azokat kell felsorolni s a betűkre bízni, amelyekkel elsősorban lehet az örök élet örömeit kiérdemelni. Mert minden szerencsés tetteiben egy indítóok irányította: ezt lelkének hívó látásával látta meg az evangéliumban, mely igazságának bizonyosságával mondja: „Boldogok az irgalmasok, mert majd nekik is irgalmazzak”,³⁰ és más helyen: „Adjatok, és akkor ti is kaptok.”³¹ Az irgalomnak és kegyességnek oly szélesre tárt karjaival ölelte át Krisztus szegényeit, sőt bennük Krisztust,³² hogy egyetlen vendég vagy zarándok sem távozott tőle szomorúan, jóságának valamilyen vigasza nélkül. A szűkölködők feleségítésére mindennapos állandó költséget határozott meg, az éjszakát virrasztásban, tevékenyen és vidáman volt szokása tölteni, Krisztus híveinek lábát mosogatva, a szegények szívébe alamizsnát dugva,³³ mivel eltökélte, hogy e világon a szűkölködő Krisztust tagjaiban³⁴ vigasztalja, így ő maga megérdemli, hogy örökké örvendezzen, mikor a mennyei élet kincsházát minden gyönyörűséggel rakottan találja.³⁵

Egy éjszaka aztán lelki intéstől, illetve egymagában, anélkül hogy bárki tudott volna róla, fogván egy Isten ajándékával teli erszényt, szokása szerint felkerekedett Krisztus kicsinyke nyájának meglátogatására. A szegények a mennyei kincseskamra pénzének osztásakor nyomban huzakodni kezdtek, Isten emberének érdeméről szakálla kiszaggatásával tettek tanúbizonyosságot. Emiatt öröm töltötte el Krisztus katonáját, és rohanást menekült mindenki

³⁰ Idézet a Bibliából (Evangélium Máté szerint 5, 7.).

³¹ Idézet a Bibliából (Evangélium Lukács szerint 6, 38.).

³² Utalás a Bibliára: Jézus, „a király így felelt: Bizony mondom nektek, amit e legkisebb testvéreim közül eggyel is tettetek, velem tettétek.” (Evangélium Máté szerint 25, 40.)

³³ Utalás a Bibliára: „Dugj alamizsnát a szegény szívébe és ez megment minden bajtól.” (Jézusnak, Sirák fiának könyve 29, 15.) A Vulgata szó szerinti fordítása alapján. Ugyanez versben: „Jótéteményeket gyűjtsd a kincsházba, azok majd kimentenek a bajból téged...” (Jézusnak, Sirák fiának könyve 29, 12.)

³⁴ Utalás a Bibliára: „Nem tudjátok, hogy testetek *Krisztus tagja*?” (Szent Pál első levele a korintusiaknak 6, 15.) és „...*tagjai* vagyunk [*Krisztus*] testének.” (Szent Pál levele az efezusiaknak 5, 30.)

³⁵ Utalás a Bibliára: „Kincset a Fölséges törvénye szerint gyűjts, az minden aranynál többet használ neked.” (Jézusnak, Sirák fiának könyve 29, 11.)

teremtőjének legszentebb szülőanyjához, s a földre vetve magát hálálkodva így kiáltott: „Égi királynő, én királynőm, így tisztelték meg katonáid, akit királynak állítottál. Ha ezt valami ellenségem tette volna, a te segítségeddel bosszulnám meg a sértést. De mert tudom, úrnőm, hogy ezzel az örök boldogságra lettem méltó, igencsak ujjongok, s megköszönöm Üdvözítőnk vigasztaló szavait, melyekkel tanítványait vigasztalta, mondván: nem vész el egy hajszál sem fejetekről.”³⁶ E szavakból értette meg Isten embere, hogy égi kegyelem látogatta meg, és lelki kenettel kenetett; elhatározta, hogy szíve kapuját sohasem zárja be a segítséget kérők előtt, s ettől kezdve személyesen vagy mások, de különösen Krisztus szolgálói és cselédei, a papok és a szerzetesek útján az égtől neki juttatott gazdagságot a szegények kezébe téve maradandóan az örök kincstárban helyezte el.

Erről tesz tanúságot a vele a mennyei életben örökké osztozó boldog Günther,³⁷ aki e világi nemesből lett szerzetes és remete, s akit a jótékony fejedelem bőkezűsége csalogatott ide, s a csehek földjéről többször eljött meglátogatására. Mert valahányszor érkezésének fényével István udvarát beragyogta, a király kincseskamráját keze alá helyezték, s mivel ő ennek tartalmát zarándokok, szűkölködők, szenvedők, özvegyek és árvák, klastromok és templomok között kiosztotta, csakhamar kiürült. Isten e szolgájának intésére alapította meg az istenfelő király a Bélnek nevezett monostort, s minden jóval gazdagította. Itt kezdte el elmélkedő életét élni a Velencéből jött Gellért szerzetes, akit felsőbb végzésből főpappá választottak, s a szent király elhunytá után a kereszténység ellen támadt zavargásokban megköveztek: a lelki kegyelem ajándéka által méltó lett a vértanúk társaságára.

Úgy vélem, nem hallgathatom el, hogy Isten hatalma az ő emberének még életében meg akarta mutatni, mennyi érdeme lesz halála után. Hiszen ahányszor fülébe jutott, hogy beteg valaki, egy darab kenyeret, egy kis gyümölcsöt vagy fűszeres füvet küldött neki orvosságul, azt, ami épp a keze ügyében volt, meghagyván, hogy egészségesen talpra álljon, és mivel szavait Isten kegyelme kísérte, épségét a beteg nyomban visszanyerte. Üdvözítőnk dicsőséges mennybemenetele után, s azután, hogy csodálatosan

³⁶ Idézet a Bibliából (Evangélium Lukács szerint 21, 18.).

³⁷ Szent Günther, Gizella királyné rokona ifjúkori kicsapongások után az altaichi (Németország) Szent Móric bencés monostorban szerzetes lesz. 1019-ben maga is alapít egy monostort, s onnan ellátogat Magyarországra. Szent István Bakonybélben 1037-ben alapított monostort Szent Móric tiszteletére. Ezt megelőzően itt remetéskedett Szent Gellért is.

atyja jobbára ült, azt mondják, keveseknek jelent meg testi valóságban, látomással azonban sokaknak nyújtott vigaszt, megtanítván őket a jövőbe látni. Ez történt boldog Istvánnal is. Egy éjszaka ugyanis valamely titkos sugallattól hirtelen felriaszitva megparancsolta, hogy egy futár egy nap és egy éj alatt siessen az erdélyi Fehérvárra, és tereljen minden földeken lakót a városok falaihoz oly gyorsan, amint lehet. Mert előre megmondta, hogy itt teremnek a keresztények ellenségei, vagyis a besenyők, akik akkor a magyarokat fenyegették, és fel fogják dúlni földjeiket. Alig teljesítette a követ a király parancsát, itt is volt már a besenyők váratlan csapása; gyűjtogatással és fosztogatással mindent elpusztítottak, de Isten kinyilatkoztatása révén a boldog férfi érdemeiért az emberi lelkek a falak menedékében megmenekültek.

Ezután történt, hogy mikor jámbor Henrik, római császári felség, a boldog királynak felesége révén rokona, kiszenvedett, a császári hatalmat a germánok választásából Konrád³⁸ kapta, ki a béke nyugalmát megtörve, egész Németország csapatait egyesítve ellenségként próbált rátörni Pannónia hatáira. Tanácsot tartott ellene a király a püspökökkel és a főemberekkel, s a haza védelmére egész Magyarország fegyvereseit összevonta. Előbb mégis megfontolván, hogy Krisztus segítsége nélkül mit sem tehet, kezét-szívét égnek emelte, és sérelmeit úrnője, az Örök Szűz Istenanya, Mária elé tárva, ilyen szókra fakadt: „Ha kedved telik benne, világnak úrnője, hogy örökséged szőlejét ellenség pusztítsa, s a kereszténység zsenge ültetvényét irtsa, kérve kérlek, ne rójják fel az én renyhességemnek, hanem inkább akaratom rendelkezésének. Ha a pásztor bűnös, érdeme szerint ő maga lakoljon, kérlek, ártatlan juhokat dühöd ne sújtsa.”³⁹ E beszéd után Máriától már szinte megvigasztalva, magabiztosan útra kelt az ellenség irányába. Mindjárt másnap hírnök érkezett a germánok táborába minden egyes vezérhez, mintha a császár küldte volna, és parancsot adott át a visszatérésre.⁴⁰ Mihelyt az

³⁸ II. Konrád német-római császár (1024–1039) 1030 júliusában betört seregével Magyarországra, a Rábától azonban kénytelen volt visszafordulni, s az üldöző magyar seregek Bécsnél bekerítették. A hadjárattal magyar fennhatóság alá került a Lajta és a Fischa folyók köze.

³⁹ Utalás a Bibliára: Dávid bünt követett el azzal, hogy számba vette népét, ezzel ugyanis beavatkozott Isten dolgaiba. Isten ezért pestist küldött Izraelre, Dávid azonban így könyörgött: „Én vétkeztem, én követtem el gonoszságot! Ezek, a nyáj, mit vétettek? Ezért hát forduljon kezéd ellenem és házam ellen!” (Sámuel második könyve 24, 17.).

⁴⁰ Hasonló eset történt a *Képes Krónika* szerint 1051-ben, amikor III. Henrik német császár megtámadta Magyarországot; egyik vezére, Gebhardt püspök, aki a Duna bal partján támadott, levélben kért a császártól utasítást. A levelet a magyarok elfogták, s Miklós

ellenség visszavonult, és a szent felismerte, hogy Isten irgalmának oltalma látogatta meg, a földre borulva hálát adott Krisztusnak és szülőanyjának, kinek védelmébe magát és országának gondját szüntelen imában ajánlotta. A császár pedig megrémült övéinek ennyire váratlan kudarcától, és tudakolta, miképpen történt a dolog. Mikor aztán belátta, hogy valóban visszatértek, nem kételkedett, hogy ez Isten szándékából történt a leghívebb király reményének megerősítésére, és azontúl országának megtámadásától tartózkodott, mert visszatartotta az örök bíró félelme.

Nyilvánvalóan boldog Istvánon is beteljesedett az apostol szava, mely így szól: „Sok szorongatás közepette kell bejutnunk az Isten országába”⁴¹ és a Bölcsesség Könyvében:

Mert megfenyíti az Úr, akit szeret,
s megostoroz mindenkit, akit fiává fogad.⁴²

Mert sokféle isteni fenyítés alatt rogyadozott, három évig szüntelen betegségben sínylődött; miután ebből Isten kegyelmének orvossága kigyógyította, a titkos örök szándék valamiféle próbatétele következtében fiainak kimúlásában megint csak érezte a rá hulló korbácsütéseket, mikor őket ártatlan csecsemőkorukban, aki adta, elvette.⁴³ Halálukon érzett fájalmát a szülőatya élve maradt fia, a szent természetű Imre iránti vonzalmának vigaszával fékezte. Immár egyetlen fiát szenvedélyesen szerette, mindennapos imáiban örökösen Krisztusnak és szűz Szülőanyjának szentelte. Minden óhajásával azt kívánta, hogy fia túlélje, s hogy utána országának ő kerüljön élére. S hogy ilyen nagy uralom kormányát majd erősebben kézben tarthassa, rávette, hogy az igazhitű férfiak tanítását mindkét füllel hallgassa mindennapos olvasás által. Az atyai szeretet lángjától ösztökélve ő maga is erkölcs tanító könyvecskét szerkesztett, melyben őszintén és barátian, a lelki intelem igéivel szól hozzá,

püspök olyan válaszlevelet készített a császár nevében Gebhardt püspöknek címezve, hogy az seregével együtt térjen haza Németországba. A magára maradt német sereg azután kénytelen volt az országból kivonulni.

⁴¹ Idézet a Bibliából (Apostolok cselekedetei 14, 22.).

⁴² Idézet a Bibliából (Szent Pál levele a zsidóknak 12, 6.), valamint utalás egy másik helyére: „Az Úr megfeddi azt, akit szeret, mint az apa a fiát, akinek jót akar.” (Példabeszédek könyve 3, 12.)

⁴³ Utalás a Bibliára: Miután Isten Jóbra szabadította a sátánt, Jób a számtalan csapás ellenére is így szólt: „Mezitelenül jöttem ki anyám méhéből és ruhátlanul térek oda vissza. Az Úr adta, az Úr elvette, legyen áldott az Úr neve!” (Jób könyve 1, 21.)

oktatva, hogy mindenekelőtt őrizze meg a katolikus hitet, erősítse az egyházi rendet, a főpapi méltóságnak rója le tiszteletét, kedvelje a főembereket s vitézeket, hozzon igaz ítéletet, minden cselekedetében mutasson türelmet, a vendégeket jóságosan fogadja, még jóságosabban gyámolítsa, a tanács nélkül semmit se tegyen, az elődök példája mindig szemé előtt legyen, sűrűn teljesítse az imádkozás kötelmét, s a kegyesség, irgalmasság meg a többi erények ékesítsék. Az ilyen és ehhez hasonló ismeretekben oktatott kiváló ifjú engedelmeskedve az örök végzésnek, amelynek mindenek alávetetnek, az Úr megtestesülésének 1031. évében ezt a múltó életet az örökre cserélte fel, csatlakozván a mennybéliék társaságához.⁴⁴ Ó, mekkora gyász mindeneknek, de kivált a főembereknek, akik között az elárvult atya sóhajtozott és kesergett. Mert látván, hogy egyedül maradt, utód reménye nélkül, bánkódott szeretni vágyó szíve. De ismerte az írást:

Nincs olyan bölcsesség, nincs olyan tudomány,
s nincs olyan tanács, amely megáll az Úr színe előtt,⁴⁵

és a kánoni törvényt: senkinek sem szabad kedvesei elmúlásán túlságosan szomorkodni. Letéve a gyászt teljes valójával az isteni irgalom bőkezűségének keresésére adta magát. A kolostorok és templomok szolgáit, a szerzeteseket és a papokat különféle alamizsnákkal és adományokkal vigasztalta meg, minden pénzbeli jövedelmét, mellyel éppen rendelkezett, zarándokokra, özvegyekre, árvákra költötte. Követei képében még a külföldi tartományok monostorait is gyakran meglátogatta királyi adakozókedvének számlálhatatlan ajándékával.

Szellemének fiatalkorában felvett szigorát élete végéig megőrizte. Alig nyílt ajka nevetésre, mivel az írásra gondolt:

Akkor is fájhat a szív, amikor nevetünk,
és az örömmek is lehet szomorúság a vége.⁴⁶

Mindig úgy mutatkozott, mintha Krisztus ítélőszéke előtt állna, lelki szemével az ő tisztelendő külsejű jelenségét látta, s kimutatta, hogy Krisztus a száján, Krisztus a szívéen, Krisztust hordozza minden tettén. Szíve-lelke

⁴⁴ Imre herceg 1031. szeptember 2-án halt meg – külföldi évkönyv szerint –, egy vadászat alkalmával vadkan ölte meg.

⁴⁵ Idézet a Bibliából (Példabeszédek könyve 21, 30).

⁴⁶ Idézet a Bibliából (Példabeszédek könyve 14, 13.).

minden vágyával a végső napot képzelte maga elé, s már a mennyország lakója, angyali társalkodás társa óhajtott lenni. Mindenféle-fajta Istennek tetsző erénnyel ékes lévén, eltökélte: Isten színe előtt szentségben és igazságban él életének minden napján,⁴⁷ hogy benne már az eljövendő megdicsőülés valamilyen ragyogása lássék. Végre Isten irgalmából, a százszoros jutalom díjára érdemesen, láz vette le lábáról, s mikor már nem volt kétséges hamari halála, előszólította a püspököket és palotájának Krisztus nevét dicsőítő nagyjait; először megtárgyalta velük, hogy helyette a Velencében született Pétert,⁴⁸ nővérének fiát választják királynak, akit már korábban magához hívatott, seregének vezérévé nevezett ki; majd atyailag intette őket, hogy őrizzék meg az igaz hitet.

⁴⁷ Utalás a Bibliára, ahol Keresztelő Szent János születésekor (ünnepe június 24.) apja, Zakariás felidézi Isten ígétét, miszerint megváltót küld, ha szolgálnak neki „*Szentségben és igazságban élve színe előtt életünk minden napján.*” (Evangélium Lukács szerint 1, 75.)

⁴⁸ Péter király (1039–1042 és 1044–1046), Orseolo Ottó velencei doge és István király nővérének a fia. Imre herceg halálát követően ő lesz a királyi trón várományosa, majd Szent István halála után a magyar király. Uralma ellen azonban Aba Sámuel, István király rokona vezetésével föllázadnak és elkergetik. Péter III. Henrik német császárhoz menekül. Aba Sámuel az ellene összeesküvők közül 1044-ben Csanádon nagybőjtben (március 7–április 22.) félszázat lemészároltat, ezért Gellért püspök megtagadja tőle az ünnepélyes alkalmakkor szokásos koronázást. III. Henrik császár Péter védelmében betör az országba, Ménfőnél megveri Aba Sámuel seregét. Aba Sámuel menekülés közben elfogják, és kivégzik. Péter megint trónra ül, de ismét letaszítják, s helyébe István király unokaöccse: I. András (1046–1060) kerül.